

PIOTR GOSIENIECKI

PRZESTĘPSTWO BÓJKI I POBICIA W ŚWIETLE STATYSTYKI SĄDOWEJ W WIELKOPOLSCE W LATACH 1976 - 1984

Jednym z podstawowych zagadnień związanych z analizą zjawiska przestępczości jest jej zasięg i rozmiar. Przed podjęciem próby wskazania przyczyn przestępczości, znalezienia sposobów i środków zmniejszenia jej zasięgu, konieczne jest poznanie rozmiarów przestępczości. W większości przypadków tego rodzaju badania prowadzone są w skali całego kraju, a ich głównym celem jest ustalenie stopnia zagrożenia dla obowiązującego w kraju porządku prawnego.

Wydaje się, że może być również interesujące i pożyteczne przedstawienie materiałów o charakterze informacyjnym, które dotyczą rozmiarów jednego, określonego rodzaju przestępstwa i to nie w skali całego kraju, a pewnej jego części. Tego rodzaju próbę stanowi niniejszy artykuł, w którym na podstawie statystyki sądowej ukazano kształtowanie się zjawiska przestępczości z art. 158 i 159 k.k. w województwach wchodzących w skład Wielkopolski.

Wśród ogółu skazań za przestępstwa przeciwko życiu i zdrowiu z rozdziału XXI k.k. (tabela 1) w latach 1976-1984, skazania za przestępstwo udziału w bójce lub pobiciu stanowią kategorię dominującą, Średnio udział ten wynosił 38%.

Tabela 1

Liczba skazanych za przestępstwa z rozdziału XXI k.k.

Województwo	Ogółem	Za przestępstwa z art. 158 i 159 k.k.	
		ogółem	odsetek
Kaliskie	1830	702	38,4
Konińskie	1161	594	51,2
Leszczyńskie	692	211	30,5
Piłskie	1118	461	41,2
Poznańskie	2248	713	31,7
Wielkopolska	7049	2681	38,0

Łatwo zauważyć, że odsetek sprawców skazanych za przestępstwo udziału w bójce lub pobiciu w poszczególnych województwach Wielkopolski był bardzo zróżnicowany. W województwach o najniższym i najwyższymi średnim udziale skazanych różnice wynosiły ponad 20%. Posługiwanie się takim średnim wskaźnikiem daje jednak nieco fałszywy obraz całego zjawiska. W poszczególnych bowiem latach różnice w udziale skazań za przestępstwa z art. 158 i 159 k.k. — wśród ogółu skazań z rozdziału XXI k.k. — były jeszcze większe i przekraczały 30%. Przez cały prawie badany okres najwyższy wskaźnik (poza latami 1978 i 1980) występował w województwie konińskim i sięgał w roku 1982 aż 58,9%.

Charakteryzując w sposób ogólny omawiane zjawisko chciałbym określić po pierwsze — odsetek skazanych za udział w bójce lub pobiciu w poszczególnych województwach, w ogólnej liczbie skazań za te przestępstwa w Wielkopolsce oraz po drugie — odsetek skazanych w tych województwach z rozdziału XXI k.k., w ogólnej liczbie skazań z tego rozdziału w Wielkopolsce.

Odsetek ten wynosił odpowiednio dla województw: kaliskiego 26,2% i 26,0%; konińskiego 22,1% i 16,4% leszczyńskiego 7,9% i 9,8% pilskiego 17,2% i 15,9% oraz poznańskiego 26,6% i 31,9%. Można powiedzieć, że generalnie udział poszczególnych województw, wśród ogółu skazanych za przestępstwa z art., 158 i 159 w Wielkopolsce, był bardzo zbliżony do udziału tego województwa wśród ogółem skazanych w Wielkopolsce za przestępstwa z rozdziału XXI k.k. Jedynie bardziej znaczące różnice zauważyć można w województwach konińskim i poznańskim.

Przechodząc do bliższej i bardziej pogłębionej charakterystyki skazań za udział w (bójce lub pobiciu w Wielkopolsce i miejsca tego przestępstwa wśród innych przestępstw z rozdziału XXI k.k., chcielibyśmy przypomnieć pewne podstawowe prawdy dotyczące związków łączących przestępczość rzeczywistą z przestępczością ujawnioną. Trzeba zgodzić się z J. Jasińskim, iż fałszywy jest pogląd, w myśl którego zmiany w rozmiarach przestępczości ujawnionej stanowią przybliżone odbicie zmian w rozmiarach przestępczości rzeczywistej¹.

Drugą, niekwestionowaną przez kryminologów" zasadą odnoszącą się do badań nad przestępczością ujawnioną, jest stwierdzenie, że Wielkość tej przestępczości uzależniona bywa od wielu czynników, jak np. aktywności organów ścigania, poglądów i postaw obywateli przejawiających się w większej lub mniejszej gotowości do zwracania się do tych organów, w związku z powziętą wiadomością o popełnionym przestępstwie. Poddając więc analizie wybrany wycinek przestępczości, co do miejsca jej wystąpienia oraz rodzaju przestępstwa, pamiętać należy, że w latach

¹ J. Jasiński, *Rozmiary i dynamika przestępczości w Polsce*, w: *Zagadnienia nieprzystosowania społecznego i przestępczości w Polsce*, pod red. J. Jasińskiego, Wrocław—Warszawa—Kraków—Gdańsk 1978, s. 48.

1978 - 1984 następowały zmiany w tolerancji obywateli ma zachowania przestępcze, a także w nieformalnych mechanizmach kontroli społecznej. Wystąpiły nadto zakłócenia w funkcjonowaniu aparatu ścigania związane z zajmowaniem go w pewnych okresach, zadaniami specjalnymi, co z pewnością nie pozostaje bez związku z rozmiarami przestępczości ujawnionej w tym okresie w ogóle, a wiąże się z wielkością, dynamiką i szczegółową charakterystyką badanego przestępstwa w szczególności². Z tego też powodu analiza nasza skoncentrowana będzie na danych, dotyczących samych czynów i ich sprawców, jako, bez wątpienia, mniej uzależnionych od wyżej wskazanych warunków.

Analizując rozmiary i dynamikę skazań za przestępstwa z art. 153 i 159 (tabela 2), należy w pierwszej kolejności wskazać na wyraźnie ma-

Tabela

Rozmiary i dynamika skazań za przestępstwa z art. 158 i 159 k.k.

Rok	Wielkopolska		Kaliskie		Konińskie		Leszczyńskie		Piłskie		Poznańskie	
	liczba sprawców	wskaźnik dynamiki	liczba sprawców	wskaźnik dynamiki	liczba sprawców	wskaźnik dynamiki	liczba sprawców	wskaźnik dynamiki	liczba sprawców	wskaźnik dynamiki	liczba sprawców	wskaźnik dynamiki
1976	385	100,0	73	100,0	86	100,0	38	100,0	86	100,0	102	100,0
1977	309	80,3	49	67,1	86	100,0	38	100,0	40	46,5	96	94,1
1978	347	90,1	84	115,1	72	83,7	23	60,5	90	104,7	78	76,5
1979	295	76,6	87	119,2	71	82,6	28	73,7	41	47,7	68	66,7
1980	276	71,7	64	87,7	53	61,6	11	28,9	60	69,8	88	86,3
1981	315	81,8	100	137,0	51	59,3	18	47,4	61	70,9	85	83,3
1982	264	68,6	91	124,7	63	73,3	15	39,5	32	37,2	63	61,8
1983	267	69,4	95	130,1	62	72,1	25	65,8	24	27,9	61	59,8
1984	223	57,9	59	80,8	50	55,6	15	39,5	27	31,4	72	70,6

Źródło: dane Ministerstwa Sprawiedliwości; obliczenia autora.

lejącą liczbę skazań w latach 1978-1984 w Wielkopolsce. Nasąpił bowiem w tym okresie spadek o ponad 40%. Był on jednak wolniejszy niż w grupie skazań z rozdziału XXI k.k., gdzie wynosił prawie 50%. Świadczy to o mniejszym tempie spadku skazań za udział w bójce lub pobiciu, niż w przypadku pozostałych przestępstw z rozdziału XXI k.k., w których tempo to musiało być wyższe.

O ile jednak tempo tego spadku w skali całej Wielkopolski było mniej więcej równomierne (poza latami 1978, 1981 i 1983, gdy następował pewien wzrost), o tyle bardzo różnie kształtuje się dynamika skazań w poszczególnych województwach. W województwie kaliskim dynamika skazań przebiegała w sposób zdecydowanie różny od wszystkich pozostałych województw. Jest faktem, że dla lat skrajnych badanego okresu

² Ibidem, s. 49, a także np. B. Hołyst, *Kryminologia*, Warszawa 1979, s. 28, Autor ten stwierdza, że między innymi na rozmiary przestępczości wpływa stopień zaangażowania członków społeczeństwa w ujawnianiu działalności przestępczej, a jest on wynikiem stosunku obywateli do organów wymiaru sprawiedliwości, ca z kolei jest pochodną ogólnego nastawienia społeczeństwa do organów władzy państwowej.

stwierdzić należy spadek o prawie 20% liczby skazań, ale jest też faktem, że jedynie w latach 1977, 1980 i 1984 liczba skazań była niższa niż w roku 1976. Jest też bardzo charakterystyczne, że średnia liczba skazań w tym województwie wyniosła 78 i była wyższa od liczby skazań (73) w pierwszym roku badanego okresu, co nie zdarzyło się w żadnym z pozostałych województw, a było wynikiem utrzymywania się liczby skazań przez prawie cały okres na zdecydowanie wyższym, niż w 1976 r., poziomie. Zjawisko to jest o tyle jeszcze nietypowe, że liczba skazań za przestępstwa z rozdziału XXI k.k. w tym województwie w sposób nieznaczny, ale systematyczny się zmniejszała.

Stosunkowo słaby spadek skazań zaznaczył się w województwie poznańskim (jedynie o około 30%). W żadnym jednak roku nie zanotowano wzrostu wskaźnika dynamiki skazań powyżej 100%.

Najbardziej znaczący spadek dynamiki wystąpił w województwach leszczyńskim i pilskim, odpowiednio o 60,5 i 68,6%. Wydaje się, że ta tendencja spadkowa w województwie pilskim ma charakter stały, czego najlepszym dowodem jest to, iż najniższe wskaźniki dynamiki wystąpiły w ostatnich 3 latach badanego okresu i wynosiły 37,2%, 27,9% i 31,4%, co nie miało miejsca w żadnym z badanych województw.

Wydaje się, że na podstawie przedstawionych danych nie da się sformułować generalnego wniosku w zakresie dynamiki skazań, który obejmowałyby wszystkie poszczególne województwa Wielkopolski. Trudno bowiem uznać, że we wszystkich województwach wskaźnik dynamiki maleje. Tak jest, ale poza województwem kaliskim. Nadto tendencje spadkowe w pozostałych 4 województwach miały bardzo zróżnicowany charakter i wielkość, albowiem wskaźnik dynamiki zmniejszał się w bardzo zmiennym tempie i nie we wszystkich województwach jednocześnie.

Warto jeszcze na zakończenie podkreślić, że w badanym okresie aż czterokrotnie wydane zostały przepisy amnestyjne (1977, 1981, 1983 i 1984). Pierwsze trzy obejmowały jedynie sprawców przestępstwa z art. 158 § 1 k.k. i tylko ustawa o amnestii z 21 VII 1984 r. dotyczyła przestępców, którzy popełnili przestępstwo z art. 158 § 1 i 159 k.k. (art. 1 ustawy)³. Trudno jest ustalić, aby którakolwiek z tych ustaw przyczyniła się do zmniejszenia liczby skazań w poszczególnych województwach Wielkopolski, choć wypada podkreślić, że w latach 1977 i 1984 w skali całego regionu nastąpił znaczący spadek w zakresie liczby skazań.

Zamieszczone w tabeli 2 dane dotyczące skazań, są mało przydatne dla oceny rozmiarów badanej przestępczości, albowiem nie uwzględniają liczebności zbiorowości ludzkiej, w której czyny te zostały popełnione. W związku z tym konieczne jest uwzględnienie tego elementu i porównanie nasilenia przestępczości w poszczególnych województwach, przy

³ Ustawa o amnestii z 21 VII 1984 r., Dz. U. nr 36. poz. 192 z dnia 23 VII 1984 r.

pomocy współczynnika przestępczości. W niniejszym opracowaniu będzie to liczba skazań przypadających na 100 000 ludności w poszczególnych województwach (tabela 3).

Tabela 3

Współczynnik skazań za przestępstwa z art. 158 i 159 k.k.

Rok	Wielkopolska	Kaliskie	Konińskie	Leszczyńskie	Piłskie	Poznańskie
1976	12,71	11,26	20,12	11,02	20,41	8,59
1977	10,11	7,50	20,03	10,94	9,40	7,99
1978	11,25	12,74	16,50	6,54	21,03	6,45
1979	9,48	13,14	16,19	7,89	9,49	5,55
1980	8,79	9,58	12,01	3,08	13,73	7,11
1981	9,94	14,86	11,48	4,99	13,80	6,80
1982	8,25	13,41	14,08	4,11	7,14	4,99
1983	8,24	13,85	13,72	6,78	5,27	4,77
1984	6,82	8,53	10,96	4,03	5,87	5,59

Źródło: dane Ministerstwa Sprawiedliwości; obliczenia autora.

Dla skrajnych lat badanego okresu spadek nasilenia skazań z art. 158 i 159 jest zdecydowany (prawie dwukrotny) i potwierdza wcześniej poczynione obserwacje o malejącej liczbie skazań w latach 1976 - 1984. Można więc z całą stanowczością stwierdzić, że w tym czasie nastąpił rzeczywisty spadek liczby skazanych za udział w bójce i pobiciu w Wielkopolsce. Drugim nasuwającym się wnioskiem jest to, że nasilenie skazań za wyżej wymienione przestępstwa w poszczególnych województwach było bardzo zróżnicowane. Województwem, w którym średnia wartość tego współczynnika w okresie 9 lat była najwyższa, jest województwo kaliskie (14,95). Fakt, iż współczynnik w tym województwie był najwyższy (ponad dwukrotnie większy niż w województwach leszczyńskim i poznańskim) wynika zapewne między innymi z tego, że aż 51,2% skazań z rozdziału XXI k.k. w latach 1976-1984 stanowiły skazania z art. 158 i 159 (patrz tabela 1).

Z podobnych zapewne powodów wysoki jest też stopień nasilenia skazań w województwach piłskim i kaliskim. Niewątpliwie więc konińskie, kaliskie i piłskie należą do tych województw Wielkopolski, w których średnie nasilenie skazań jest najwyższe. Nie można jednak nie zwrócić uwagi na fakt, że współczynnik ten kształtował się rozmaicie w poszczególnych latach. I tak w województwie kaliskim zauważyć można najmniejszą różnicę między wielkością tego współczynnika pomiędzy latami skrajnymi (7,50 i 14,86), a co się z tym wiąże, małe różnice w stosunku do średniej jego wartości.

W sposób najbardziej zróżnicowany współczynnik ten występował w województwie piłskim. W latach o najmniejszym i największym nasileniu wynosił odpowiednio 5,27 i 21,03. Warto też podkreślić, że

w ostatnich 3 latach wykazywał zdecydowanie najniższą wartość. Trzeba jednak dodać, że w porównaniu z innymi województwami na bardzo niskim poziomie, najbardziej ustabilizowany występował w województwie poznańskim, osiągając wartość najwyższą w roku 1976 — 8,59 i najniższą w roku 1983. — 4,77. Tak niska wielkość współczynnika w tym województwie budzić musi nasze zdziwienie, gdyż zwykle się uważa, że wielkie aglomeracje miejskie są miejscem o najwyższej przestępczości.

Kolejnym, poddanym analizie elementem, charakteryzującym badane zjawisko, jest miejsce popełnienia przestępstwa. Klasyfikacja miejsca popełnienia przestępstwa, uwzględniająca podział z uwagi na miejsce jego popełnienia miasto—wieś, wymaga przyjęcia założenia, że zbiega się on z podziałem przestępstw na popełnione przez mieszkańców miast i mieszkańców wsi⁴.

W badanym okresie w Polisce procentowy udział skaziań za przestępstwa popełnione w miastach wynosił od 66,6% w roku 1976 do 68,5% w roku 1984 i, poza początkowym okresem, charakteryzował się bardzo dużą stabilnością. Procent przestępstw popełnionych na wsi wynosił więc od 33,1% do 31,4% (w analogicznych latach). W poszczególnych województwach Wielkopolski podział ten kształtował się następująco: kaliskie od 61,0% do 64,9% w miastach i od 39,0% do 35,1% na wsi; konińskie odpowiednio od 46,3% do 52,9% i od 53,7% do 47,1% leszczyńskie od 49,8% do 60,1% oraz od 50,2% do 39,9%, pilskie od 57,3% do 64,9% oraz od 42,3% do 35,1%, poznańskie od 78,8% do 80,5% oraz od 21,2% do 19,5%. Wymienione wyżej procentowe udziały dotyczą lat, w których wartość ich, w badanym okresie, była najwyższa i najniższa, a więc niekoniecznie musiały to być lata 1978 i 1984.

Przystępując do przedstawienia omawianego problemu w odniesieniu do Wielkopolski (tabela 4) warto jeszcze podkreślić, że bójki i pobicia należą do przestępstw nietypowych pod względem miejsca ich popełnienia. W badaniach przeprowadzonych przez W. Poznańskiego w 1947 r. jedynie 15,8% przestępstw popełnionych zostało w miastach⁵. Brunon Hołyst ustalił, że w 1959 r. 70% wszczętych dochodzeń dotyczyło czynów popełnionych na wsi, a jedynie 30% bójek i pobic miało miejsce w miastach⁶. Ten sam autor, analizując liczbę stwierdzonych w latach 1964 - 1973 bójek i pobic w przekroju terytorialnym miasto—wieś, zauważa, że w tym okresie udział czynów popełnionych w miastach stale wzrastał, osiągając w 1973 r. aż 40%. Z danych Ministerstwa Sprawie-

⁴ Por. L. Lennell, *Zarys kryminologii ogólnej*, Warszawa 1973, s. 252 i 253.

⁵ W. Poznański, *U szkodzenia ciała i bójki w 1947 roku w świetle akt sądowych*, Dem. Prze.gl. Prawniczy 19:50, nr 1, s. 41.

⁶ B. Hołyst, *Z problematyki kryminologicznej i kryminalistycznej przestępstw z art. 240 i 241 k.k.*, Państwo i Prawo 1931, nr 1, s. 79.

dliwości natomiast wynika, że liczba skazanych w latach 1976 - 1984 za przestępstwa z art. 158 i 159 popełnione w miastach wahała się od 40,3% do 44,8%.

Tabela 4

Odsetek skazań w miastach za przestępstwa z rozdziału XXI k.k. i za przestępstwa z art. 158 i 159 k.k.

Rok	Wielkopolska		Kaliskie		Konińskie		Leszczyńskie		Piłskie		Poznańskie	
	rozdział XXI k.k.	art. 158 i 159	rozdział XXI k.k.	art. 158 i 159	rozdział XXI k.k.	art. 158 i 159	rozdział XXI k.k.	art. 158 i 159	rozdział XXI k.k.	art. 158 i 159	rozdział XXI k.k.	art. 158 i 159
1976	44,8	31,7	36,3	23,3	24,6	19,8	29,3	7,9	48,0	46,5	61,0	44,1
1977	48,5	39,5	44,0	38,8	30,4	22,1	33,3	7,9	50,0	55,0	66,4	61,5
1978	49,3	40,9	41,4	35,7	34,4	34,7	45,1	56,5	47,3	40,0	68,4	48,7
1979	48,2	35,9	41,9	27,6	26,6	25,4	49,4	42,9	48,6	34,1	67,6	55,9
1980	54,5	51,1	46,6	34,4	33,1	32,1	53,4	45,5	51,9	56,7	71,2	71,6
1981	51,2	43,8	34,3	27,0	23,0	17,6	44,4	44,4	58,0	50,8	71,6	74,1
1982	59,1	51,9	50,7	39,6	37,4	38,1	67,7	60,0	63,8	68,8	74,8	73,0
1983	48,6	44,6	48,9	54,7	23,8	19,4	53,9	62,5	46,6	40,0	63,2	49,2
1984	53,6	50,7	54,3	55,9	27,4	28,0	36,7	46,7	66,7	66,7	66,0	71,3
Srednia	50,4	42,5	44,0	37,0	29,1	26,1	44,9	35,5	52,1	48,8	67,5	59,3

Źródło: dane Ministerstwa Sprawiedliwości; obliczenia autora.

Jak w świetle powyższych informacji zjawisko to kształtuje się w Wielkopolsce? Aby ocenę danych zawartych w tabeli 4 uczynić bardziej czytelną, pragnę dodać, że średnio procent ludności zamieszkującej w miastach w latach 1976 - 1984 wynosił w województwach: kaliskim 43,1%, konińskim 36,5%, leszczyńskim 43,9%, piłskim 52%, poznańskim 69,4%.

Tabela 4 zawiera dwa rodzaje danych. W kolumnie pierwszej umieszczony został procent popełnionych w miastach przestępstw z rozdziału XXI k.k., w drugiej kolumnie natomiast podany został analogiczny wskaźnik dla przestępstw z art. 158 i 159 k.k.

We wszystkich województwach Wielkopolski średni procent przestępstw z rozdziału XXI k.k. popełnionych w miastach był wyższy od udziału skazań za przestępstwa bójki i pobicia popełnionych w miastach. Ten średni udział dotyczący całej Wielkopolski jest bardzo zbliżony do analogicznego wskaźnika dotyczącego całej Polski. Warto jednak podkreślić, że w okresie 1976 - 1984 udział ten systematycznie wzrastał, w szczególności wyraźnie w latach 1980-1984. Najniższy poziom skazań za przestępstwa popełnione w miastach wystąpił w województwie konińskim (26,1%), ale pamiętać należy, że w tym województwie najmniejszy był również udział ludności miejskiej (33,5%). Najwyższy średni udział skazań za przestępstwa popełnione w miastach występował w województwie poznańskim 39,3%, ale też liczba ludności zamieszkującej w miastach w tym województwie wynosiła 69,4% (średnio dla lat 1976-1984).

Poza województwem konińskim, w którym, w okresie 1976 - 1984, udział ten pozostawał na bardzo zbliżonym poziomie, w pozostałych województwach różnił się w poszczególnych latach, wykazując — jak wcześniej już zaznaczono — tendencję wzrastającą.

Podsumowując należy stwierdzić, że w dalszym ciągu bójki i pobicia należą do przestępstw częściej popełnionych na wsi niż w miastach, choć liczba skazań z art. 158 i 159 w miastach powoli i systematycznie wzrasta.

Tabela 5

Współczynnik skazań za przestępstwa z art. 158 i 159 k.k. popełnione w miastach i na wsi

Rok	Wielkopolska		Kaliszkie		Konińskie		Piłskie		Poznańskie	
	miasto	wieś	miasto	wieś	miasto	wieś	miasto	wieś	miasto	wieś
1976	6,32	14,76	11,88	24,27	2,12	17,20	19,33	21,45	5,55	15,12
1977	6,95	7,89	12,93	23,72	2,00	27,88	10,39	8,42	7,16	9,81
1978	10,80	14,15	16,43	16,54	8,58	5,00	16,65	25,51	4,58	10,54
1979	8,42	16,71	11,45	11,73	7,75	8,00	6,28	12,92	4,44	7,86
1980	7,59	11,11	10,53	12,87	3,16	3,01	14,85	12,50	7,36	6,55
1981	9,17	19,30	5,45	15,04	4,98	5,00	13,25	14,42	7,27	5,75
1982	12,05	14,47	14,19	14,01	5,49	2,99	8,38	4,78	5,25	4,41
1983	17,11	11,26	6,94	17,91	9,16	4,45	3,69	7,10	3,37	7,99
1984	10,73	6,77	7,94	12,87	4,14	3,94	7,29	4,24	4,56	7,93
Średnio	10,00	12,92	10,73	17,36	5,30	7,53	10,98	12,44	5,50	8,43

Źródło: dane Ministerstwa Sprawiedliwości; obliczenia autora.

W tabeli 5 podane zostały współczynniki skazań na 100 000 ludności zamieszkującej miasta (pierwsza kolumna) i wsie (druga kolumna). Wskaźnika potwierdzają poczynione już wcześniej obserwacje o większym nasileniu omawianej przestępczości na wsi niż w miastach. Różnice te występują najwyraźniej w województwie konińskim, w pozostałych nie są już tak zdecydowane. Godzi się jednak podkreślić, że we wszystkich województwach średnie nasilenie skazań na wsi było zawsze wyższe na wsi niż w miastach.

Z wszystkich województw najniższy współczynnik, odnoszący się do przestępstw popełnionych w miastach, wystąpił w województwach leszczyńskim i poznańskim (5,30 i 5,50).

Podsumowując można stwierdzić, że w dalszym ciągu stosunek procentowy bójek i pobić, popełnionych na wsi, przekracza wyraźnie proporcje ilości mieszkańców wsi do ilości mieszkańców miast. Najprawdopodobniej nadal aktualne są ustalone przez B. Hołysta powody tego stanu rzeczy⁷. Przypomnieć w tym miejscu warto, że zaliczał do nich nie łącznie z tym przestępstwem — przez opinię publiczną — negatywnej oceny moralnej, dużą liczbę konfliktów sąsiedzkich i majątkowych oraz tendencje do szukania zadośćuczynienia i rewanżu⁸,

⁷ B. Hołyst, *Przestępczość w Polsce*, Warszawa 1977, s. 67.

⁸ B. Hołyst, *Z problematyki*, s. 79.

Wzięcie udziału w bójce lub pobiciu stanowi typowo „męskie” przestępstwo. Wśród ogółu skazanych procent kobiet jest bardzo niski i wynosił w Wielkopolsce 2,83%, w poszczególnych zaś województwach odpowiednio: w kaliskim 2,99%, konińskim 3,87%, leszczyńskim 1,42%, polskim 2,82% i poznańskim 2,24%, Warto podkreślić, że ten minimalny udział kobiet wśród skazanych jest około dwukrotnie niższy od analogicznego Wskaźnika udziału kobiet w liczbie skazanych za przestępstwa z art. 158 i 159 k.k., w Polsce. Należy też dodać, że w badaniach B. Hołysza, prowadzonych pod koniec lat sześćdziesiątych, procent skazanych kobiet wśród ogółu skazanych za te przestępstwa wynosił 7,2% i 9,2%⁹.

Kolejnym czynnikiem charakteryzującym skazanych sprawców jest ich wiek (tabelle 6 i 7). Bójka i pobicie należą do przestępstw, które

Tabela 6

Struktura wieku skazanych za przestępstwa z art. 158 i 159 k.k.

Wiek	Kaliskie		Konińskie		Leszczyńskie		Piłskie		Poznańskie	
	liczba skazanych	odsetek	liczba skazanych	odsetek	liczba skazanych	odsetek	liczba skazanych	odsetek	liczba skazanych	odsetek
17-20	298	42,5	238	40,1	122	57,8	192	41,6	323	45,3
21-24	221	31,5	162	27,3	43	20,4	134	29,1	183	25,7
25-29	92	13,1	92	15,5	24	11,4	74	16,1	114	16,0
30-39	44	6,2	39	6,5	10	4,7	31	6,7	50	7,0
40	47	6,7	63	10,6	12	5,7	30	6,5	43	6,0
i więcej										
Ogółem	702	100,0	594	100,0	211	100,0	461	100,0	713	100,0

Źródło: dane Ministerstwa Sprawiedliwości; obliczenia autora.

w zakresie struktury wieku sprawców znacznie różnią się od całej populacji skazanych w Polsce. O ile w pierwszej połowie lat siedemdziesiątych zauważalny był proces „odmładzania” zbiorowości sprawców ujawnionych przestępstw¹⁰, o tyle w badanym okresie zjawisko to już nie występowało. Udział sprawców młodocianych wśród ogółu skazanych w Polsce systematycznie się zmniejszał i np. w 1977 r. wynosił 21,7%, a w roku 1983 już tylko 16,0%. Podobnie proces ten przebiegał w Wielkopolsce. Pod koniec lat siedemdziesiątych około 20% ogółu skazanych na terenie badanych 5 województw należało do grupy sprawców młodocianych. Jednak udział tej kategorii sprawców wśród skazanych powoli ulegał zmniejszeniu, szczególnie widocznemu w latach 1982 i 1983; osiągając poziom zbliżony do poziomu ogólnopolskiego.

⁹ POT. B. Hołyst, *Polityka karna wobec sprawców przestępstw z art. 240 i 241 k.k.*, Państwo i Prawo 1961., nr 7-8, s. 357.

¹⁰ J. Jasiński, *Charakterystyka przestępczości ujawnionej*, w: *Zagadnienia nieprzystosowania społecznego*, s. 54.

Jak wynika z tabeli 6, grupa sprawców młodocianych we wszystkich badanych województwach stanowi najliczniejszą kategorię skazanych. Najwyższy udział tej kategorii sprawców wystąpił w województwie leszczyńskim (57,8%), w pozostałych zaś był bardzo podobny i wahał się od 40,1% w województwie konińskim do 45,3% w poznańskim.

W porównaniu więc do udziału młodocianych wśród ogółu skazanych w poszczególnych województwach udział tej kategorii wiekowej wśród skazanych sprawców bójek i pobić był średnio ponad dwukrotnie wyższy, co stanowi (wiek sprawców) nadal niewątpliwie cechą odróżniającą sprawców przestępstw z art. 158 i 159i k.k. od ogółu sprawców w Polsce ¹¹.

Warto też dodać, że odsetek skazanych młodocianych za udział w bójce i pobiciu w Polsce w rozpatrywanym okresie nie był tak wysoki, jak w badanych 5 województwach w Wielkopolsce i wynosił od 41,7% w roku 1977 do 28,5% w roku 1983 i średnio był o ponad 5% niższy niż w Wielkopolsce. Jednocześnie też dwie pierwsze grupy sprawców z tabeli 6, a więc młodociani i młodzi dorośli, obejmują w latach 1976 - 1984 ponad 70% ogółu skazanych (poza województwem konińskim, gdzie odsetek ten wynosił 67,4%), co również znacząco przekracza stosowny udział tych grup wśród ogółu skazanych w Polsce. Np. w roku 1977, najwyższym dla badanego okresu, wynosił 67,6%, w 1980 r. już tylko 61,3%, a w 1983 r. jedynie 52,7%. Można więc bez obawy stwierdzić, że w zakresie struktury wieku oprawców województwa Wielkopolski znacznie różniły się od struktury wieku ogółu skazanych z art. 158 i 159 k.k. w Polsce.

Tabela 7

Udział młodocianych skazanych wśród ogółu skazanych za przestępstwa z rozdziału XXI k.k. i za przestępstwa z art. 158 i 159 k.k.

Rok	Kaliskie		Konińskie		Leszczyńskie		Piłskie		Poznańskie	
	rozdział XXI k.k.	art. 158 i 159	rozdział XXI k.k.	art. 158 i 159	rozdział XXI k.k.	art. 158 i 159	rozdział XXI k.k.	art. 158 i 159	rozdział XXI k.k.	art. 158 i 159
1976	36,7	53,4	32,2	38,4	52,2	73,7	32,8	32,6	41,6	52,9
1977	34,9	55,1	31,8	40,7	36,8	47,4	29,9	40,0	35,4	52,1
1978	38,7	52,4	30,5	45,8	37,8	73,9	33,1	51,1	31,2	51,3
1979	36,2	43,7	36,4	46,5	35,8	53,6	27,6	43,9	33,3	52,9
1980	28,0	28,1	24,8	34,0	26,0	18,2	32,8	43,3	27,7	36,4
1981	28,5	36,0	36,5	45,1	47,6	66,7	33,3	45,9	27,3	42,4
1982	25,8	35,2	32,7	39,7	30,6	53,3	26,3	40,6	24,3	38,1
1983	27,8	40,0	18,3	24,2	46,6	60,0	18,4	12,5	23,8	42,6
1984	28,0	44,1	31,6	46,0	34,7	46,7	30,4	51,9	23,9	34,7
Średnia	31,7	42,5	30,5	40,1	39,0	57,8	36,5	41,6	30,8	45,3

Źródło: dane Ministerstwa Sprawiedliwości; obliczenia autora.

¹¹ Wcześniej już bowiem wielokrotnie zwracano uwagę na to zjawisko. Por. np. B. Hołyst, *Z zagadnień profilaktyki w sprawach z art. 240 i 241 k.k.*, Problemy Kryminologii 1961, nr 30, s. 215.

W tabeli 7 w kolumnie pierwszej podany jest udział młodocianych wśród ogółu skazań z rozdziału XXI k.k., w kolumnie drugiej natomiast udział młodocianych wśród skazanych za udział w bójce i pobiciu. Pierwszą zaznaczającą się w tabeli prawidłowością jest to, że we wszystkich województwach Wielkopolski udział młodocianych, którzy skazani zostali za przestępstwa z art. 158 i 159 k.k. wśród ogółu skazanych z tych przepisów, był wyższy od udziału tej kategorii sprawców wśród skazanych z rozdziału XXI k.k. Różnice te były stosunkowo duże i wynosiły od 5,1% w województwie pilskim do ponad 18% w województwie leszczyńskim. Drugą dającą się zauważyć regułą jest fakt, iż wskaźnik udziału młodocianych wśród ogółu skazanych z art. 158 i 159 k.k. był wyższy w pierwszym okresie badanego dziesięciolecia. Szczególnie widoczne jest to zjawisko w województwie poznańskim i kaliskim. W tym zakresie zachodzą więc analogiczne procesy zarówno w Polsce, jak i w Wielkopolsce.

W ramach przeprowadzonych badań dokonano porównania dynamiki skazań sprawców młodocianych i ogółu skazanych dorosłych za przestępstwa z art. 158 i 159 k.k. Okazało się, że w Wielkopolsce zanotowano szybszy spadek skazań wśród młodocianych, niż wśród ogółu sprawców. Zjawisko to występowało zarówno w województwach kaliskim, leszczyńskim i konińskim, szczególnie zaś w poznańskim. Jedyne odmienna sytuacja zaznaczała się w województwie pilskim.

Tabela 8

Udział poprzednio karanych wśród ogółu skazanych za przestępstwa z art. 158 i 159 k.k.

Rok	Wielkopolska	Kaliskie	Konińskie	Leszczyńskie	Pilskie	Poznańskie
1976	15,6	19,2	12,8	10,5	17,4	15,7
1977	19,1	18,4	10,5	13,5	32,5	24,0
1978	21,6	29,8	16,7	8,7	13,3	30,8
1979	17,3	16,1	9,9	21,4	22,0	22,1
1980	26,8	32,8	15,1	0,0	20,0	37,5
1981	15,9	14,0	15,7	27,8	18,0	14,1
1982	18,9	15,4	17,5	13,3	31,3	20,6
1983	15,4	11,6	17,7	20,0	20,8	14,8
1984	17,9	18,6	8,0	26,7	25,9	19,4
Średnia	18,6	18,9	13,6	15,6	20,4	22,3

Źródło: dane Ministerstwa Sprawiedliwości; obliczenia autora.

Ostatnim elementem charakterystyki sprawców bójek i pobic jest poprzednia karalność (tabela 8). Należy stwierdzić, że poziom powrotności do przestępstwa we wszystkich cytowanych badaniach był bardzo niski i nie przekraczał 10%. Dla lepszej oceny tego zjawiska chciałbym wskazać na wysokość odsetka poprzednio karanych wśród ogółu skazanych w ostatnich latach w Polsce. W 1976 r. wynosił on 35,1%, w 1984 r.

sięgał już 39,6%, a w przypadku sprawców bójek i pobić od 20,5% do 25,0% w roku 1984, czyli był średnio o około 15% niższy. W Wielkopolsce, dla okresu 1976 - 1984, średni udział sprawców powrotnych wśród skazanych ukształtował się na (poziomie 18,6% i jedynie w latach 1978 i 1980 przekraczał 20% (21,6% i 26,8%) oraz był wyższy od odsetka recydywistów wśród skazanych sprawców bójek i pobić w Polsce. Warto też podkreślić, że o ile począwszy od roku 1981 można mówić o pojawieniu się tendencji spadkowej, gdy chodzi o odsetek recydywistów, to w tym samym okresie w Polsce wskaźnik ten systematycznie wzrasta.

Najwyższy odsetek sprawców powrotnych wśród skazanych zanotowano w województwach poznańskim (22,3%) i pilskim (20,4%), najniższy zaś w konińskim (13,6%) i leszczyńskim (15,6%). Trzeba stwierdzić, że różnice w wysokości tego odsetka pomiędzy skrajnymi województwami są zastanawiająco duże. Trudno szczegółowo analizować poziom recydywy w poszczególnych latach, gdyż niekiedy bardzo wysoki (lub bardzo niski) wskaźnik był wynikiem występowania małych liczebności.

Podsumowując można stwierdzić, że udział recydywistów wśród sprawców bójek i pobić jest w Wielkopolsce niższy od odpowiedniego wskaźnika, dotyczącego skazanych z art. 158 lub 159 k.k. w Polsce, a nadto znacząco niższy (ponad dwukrotnie) od ogólnego poziomu recydywy w Polsce. Wydaje się, że przyczyn tego stanu rzeczy należy upatrywać w przypadkowym charakterze przestępstw omawianego rodzaju oraz młodym wieku sprawców,, wśród których ponad 43% to osoby młodociane.

THE OFFENCES OF FIGHT AND BATTERY IN THE LIGHT OF COURT STATISTICS IN WIELKOPOLSKA IN 1976 - 1984

Summary

The study of the size and extent of delinquency belongs to the group of basic criminological problems. The article attempts to present the dimensions of sentencing for the participation in a fight and a battery (art. 158., 159 of the Penal Code) in 5 provinces of Wielkopolska. It contains a detailed discussion on the share of sentences for the above offences among general number of sentences for offences against life and health. The analysis of the extent and dynamics of that phenomenon together with the comparison of the intensity of sentencing have been performed. The trends in delinquency (art. 158, 159 of the Penal Code) in urban and rural areas and othe comparison of the degree of the intensity of delinquency according to the place of committing an offence (town-village) have been presented. The article contains also the analysis of 3 basic characteristics of offenders, i.e. their sex, age and previous records.

The method of exposing the data and their analysis aim at determining the similarities and differences with respect to the discussed phenomenon in 5 provinces of Wielkopolska.